

УДК 711.459.6 711. 122

МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РОЗПАНУВАЛЬНО-КОМПОЗИЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ СЕРЕДМІСТЯ (на прикладі міста Івано-Франківська)

Лукомська З. В., канд. арх.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
8(0342) 50-50-62

Анотація. Представлені у статті моделі дають можливість продемонструвати динаміку розвитку розпланувальної, композиційної та функціональної структур серед-містя історичного міста на прикладі Івано-Франківська та виявити зміни її головних планувальних елементів, композиційних вузлів, функціонального зонування.

Ключові слова: модель розвитку, середмістя, розпланувальна структура, композиційна структура, функціональна структура, оборонна система.

Проблема дослідження. Місто Івано-Франківськ (Станіславів) було закладено на вільній території по проекту архітектора-інженера Ф. Корссіні у 1660 - их рр. як приватне місто-резиденція родини Потоцьких. Місто мало повністю реалізований комплекс будівель і споруд «ідеального» міста: замок, середмістя з площею-риноком і ратушею, житлові приринкові квартали, поділені за етнічним принципом, пояс бастіонових фортифікацій, вищу школу [1–6].

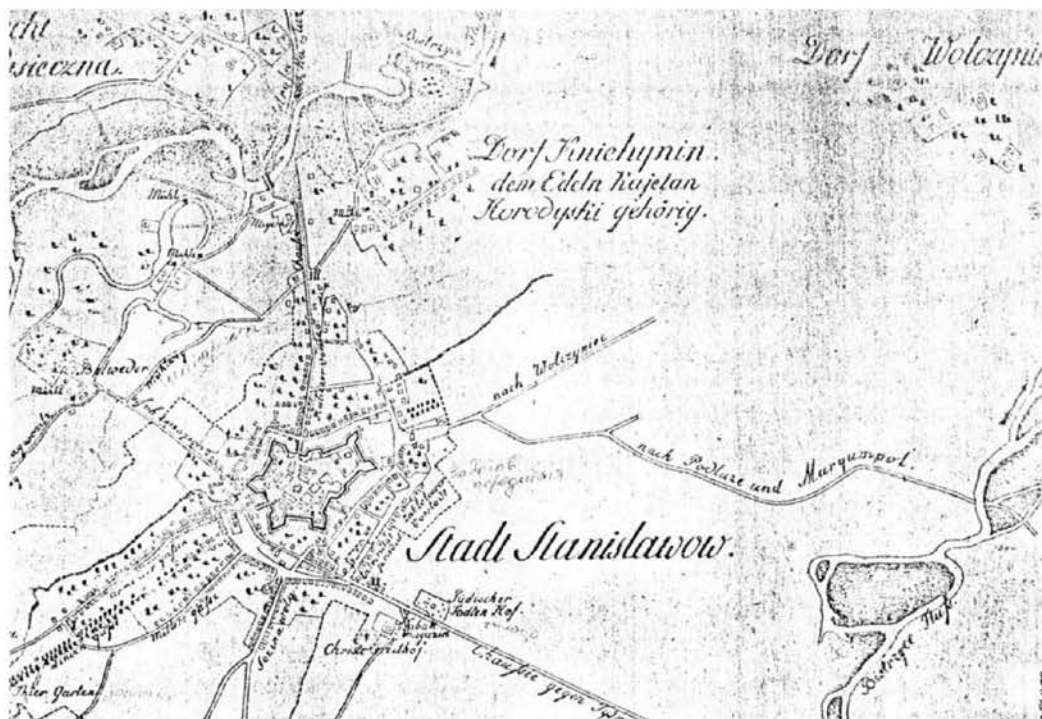

Рис. 1. План Станіславова з навколишніми селами, полями, лісами. 1805 р. Виконаний на замовлення міської управи

Мета роботи – розробити моделі розвитку розпланувальної, композиційної та функціональної структур середмістя історичного міста Івано-Франківська. Кожна з моделей показує розвиток міста від періоду закладення до існуючого стану. Моделі розвитку дають мож-

ливість продемонструвати динаміку еволюції розпланувальної, композиційної та функціональної структур центру міста та виявити зміни її головних розпланувальних елементів, композиційних вузлів, комунікаційних зв'язків.

Модель розвитку розпланувальної структури середмістя Івано-Франківська.

Розпланувальна структура середмістя у відповідності до етапів розвитку поступово ускладнювалась, доповнювалась новими елементами. На I етапі розвитку (сер. XVII – кін. XVII ст.) розпланувальна структура середмістя формувалась навколо площі Ринок з приринковими кварталами, тобто мала центричний характер. Навколо площі Ринок розташовувались ансамблі сакральних споруд, громадські споруди, тимчасова резиденція власника міста, квартальна забудова. Обмежувала середмістя бастионна оборонна система. Розпланувальна структура та система комунікацій поєднували в собі риси регулярного прямокутного розпланування та центричного, що повторювало нарис правильної шестикутної системи фортифікацій.

На II етапі розвитку (кін. XVII–XVIII ст.) існуюча розпланувальна структура була доповнена новою мурованою резиденцією власників міста, яка з'єднувалась з площею Ринок за допомогою системи комунікацій. Середмістя та резиденцію об'єднувала реконструйована оборонна система.

На III – му етапі розвитку (XIX ст.) у зв'язку з ліквідацією оборонної системи відбуваються зміни у структурі середмістя. Головною особливістю розвитку міста даного періоду є процес об'єднання середмістя і передмість. Отже починається стрімкий територіальний ріст навколо первісного середмістя. На місці колишньої оборонної системи, що обмежувала розвиток міста, утворилось дорожно-транспортне кільце з відпочинковими скверами при ньому.

На IV етапі розвитку (XX ст.) продовжується активний територіальний ріст середмістя, можемо цей процес охарактеризувати як екстенсивний розвиток розпланувальної структури середмістя. На даному етапі первісна структура була доповнена новоутвореними елементами, серед яких головним є новоутворена площа, яка набула значення громадського центру. Центральна площа з відпочинковим сквером ускладнила центричну, первісну структуру середмістя.

На V етапі розвитку (кін. XX–поч. XXI ст.) продовжується доповнення новими елементами первісної розпланувальної структури середмістя. Цей етап характерний також ущільненням забудови на території колишнього середмістя.

Центр міста розвинувся з незначної території – площа Ринок з приринковими кварталами, головний торговий шлях, сакральні споруди – до складної структури з системою вулиць і площ. На первісних етапах площа Ринок відігравала роль планувального ядра міста, була основою його центру, а на сучасному етапі центр міста це є складна структура, в якій площа Ринок відіграє роль одного з вузлів центру міста.

Модель розвитку композиційної структури середмістя Івано-Франківська.

Композиційна структура середмістя розвинулась з моноцентричної композиції до поліцентричної композиції з «килимовим» розташуванням об'єктів. Важливим аспектом у розвитку композиційної структури є процес злиття первісних композиційних вузлів та утворення на їх базі нових вузлів та акцентів. Еволюційні зміни центральної частини міста пов'язані з розвитком оборонної системи, модернізацією фортифікацій міста, розвитком комунікаційної системи – утворенням внутрішнього дорожно-транспортного кільця, розбудовою резиденції власника, з територіальним ростом центру міста, функціональними змінами та змінами призначення існуючих первісних споруд.

Композиційна структура центру міста поступово ускладнюється та доповнюється новими елементами. В процесі розвитку міста та його центру утворюється певна ієрархічна система, у якій первісне композиційне ядро є складником системи вищого рівня.

На кожному з етапів розвитку характеризуємо композицію середмістя історичного міста:

На I етапі розвитку композиційна структура середмістя формувалась навколо площі Ринок, яка в свою чергу відігравала роль головного композиційного акценту. Головні компо-

зиційні осі – це напрямки, які зв'язують площу Ринок з міськими брамами. На даному етапі розвитку композицію середмістя можемо охарактеризувати як моноцентричну.

На II етапі розвитку існуюча до цього часу композиційна структура середмістя стає поліцентричною за рахунок утворення нового вузла – резиденції власників міста. Вісь нового композиційного вузла разом з існуючою віссю, яка з'єднує площу Ринок з тисменицькою брамою, утворюють головний векторний напрямок подальшого розвитку композиції середмістя.

На III етапі розвитку на існуючі композиційні осі насаджуються нові композиційні вузли та акценти. На місці ліквідованої оборонної системи утворюються нові площі та сквери, які є новими вузлами у композиційній структурі середмістя.

На IV та V етапах продовжується розвиток первісної композиції середмістя. з'являється новий вектор розвитку – сучасна пішохідна частина вулиці Незалежності. Розвиток даного напрямку пов'язаний з утворенням залізничного вузла, який з'єднувався з центром міста за допомогою сучасної вулиці Незалежності. Композицію середмістя на даному етапі можемо охарактеризувати як поліцентричну багатовекторну.

Для представлення еволюційних змін, а саме для зазначення змін, які відбувались впродовж існування міста, композиційні елементи – композиційні осі головні та другорядні, композиційні вузли, композиційні акценти, поділено на первісні (XVII–XVIII ст.) та новоутворені елементи. Цікавим є процес злиття первісних композиційних вузлів, чи акцентів, та утворення таким чином вузлів вищого рівня.

Модель розвитку функціональної структури середмістя Івано-Франківська.

Модель розвитку функціональної структури середмістя показує, як змінювалось функціональне зонування від періоду XVII ст. і до сьогодні.

Функціональне зонування середмістя відіграє важливу роль у формуванні його загальної структури. Від змін функціонального наповнення залежить формування розпланувальної та композиційної структури.

На I етапі розвитку до функціональної структури входять оборонна, палацова, сакральна, житлова, торгова, виробнича, адміністративна, громадська та функція обслуговування. Більшість цих функцій сконцентровані в межах площі Ринок. Домінуючою функцією на даному етапі розвитку є житлова функція.

На II етапі розвитку до переліченого ряду функцій додається освітня функція, а існуючі функції видозмінюються. Палацова функція набуває іншого значення, оскільки тимчасовий палац змінюється великим палацовим комплексом з допоміжними господарськими спорудами та рекреаційною зоною. Новоутворена резиденція власників міста частково перебирає на себе адміністративну функцію, яка на первісному етапі була сконцентрована в межах площі Ринок. Також на період XVIII ст. з'являється вища школа та організуються братства при релігійних осередках.

На III етапі розвитку відбувається перерозподіл у функціональному зонуванні. Після ліквідації оборонної системи відбувається поширення міських функцій на території колишніх передмість, які на даному етапі злились з середмістям. Після зникнення потреби в обороні середмістя, змінюється головне призначення міста – з фортеці до адміністративного центру. Функціональна структура втрачає центричний характер, головні міські функції розташовуються по всій території середмістя та передмість. На межі XIX–XX ст. втрачає своє значення палацова функція, на території колишньої резиденції Потоцьких розташовується військовий госпіталь, резиденція втрачає контроль над міським самоврядуванням.

Розвиток середмістя у XVII - XX ст.			
Етапи розвитку середмістя			
	середина XVII ст.	XVII ст. - XVIII ст.	XIX ст.
Схема забудови і вуличної мережі середмістя			
Розпланувальна структура			
Композиційна структура	<p>Концепція першого розпланування</p>		
Функціональна структура	<p>Польський осередок</p> <p>Берейський осередок</p> <p>Український осередок</p> <p>Візантійський осередок</p>	<p>Польський осередок</p> <p>Берейський осередок</p> <p>Український осередок</p> <p>Візантійський осередок</p>	

Розвиток середмістя у XVII - XX ст.		
Етапи розвитку середмістя		
XX ст.	кінець XX ст. - початок XXI ст.	Умовні позначення:
		<ul style="list-style-type: none"> оборонна система XVII - XVIII ст. резиденція власників міста міські площі вулиці міського значення елементи забудови сер. XVII - поч. XVIII ст. елементи забудови XVIII ст. - поч. XIX ст. елементи забудови (сучасний стан) збережені елементи оборонної системи XVII - XVIII ст.
		<ul style="list-style-type: none"> оборонна система XVII - XVIII ст. резиденція власників міста міські площі квартальна забудова вулиці міжміського значення вулиці міського значення провулки збережені елементи оборонної системи XVII - XVIII ст.
		<ul style="list-style-type: none"> елементи: а) ансамблі і комплекси б) парцелі в) квартали житлової забудови композиційні прийоми: композ. модульна сітка фортиф. композ. мод. сітка серед. вул. мережі головні композиційні осі другорядні композиційні осі композиційні домінанти: територіальні домінанти висотні домінанти структурно-архітектурні домінанти композиційно-містобудівні домінанти
		<ul style="list-style-type: none"> міські функції: житлова палацова оборонна виробнича сакральна освітня торгова адміністративна громадська обслуговування рекреація музейна <p><i>Кількість резиденцій власників міста повільно не змінювалася</i></p>

Роль головного громадського осередку відіграє новоутворена центральна площа (сьогодні площа Незалежності), яка крім того є рекреаційним та відпочинковим центром міста.

На IV етапі розвитку втрачають своє первісне призначення ряд споруд та міських комплексів. Так, у приміщенні Парафіяльного костелу розташовується художній музей, міська ратуша – стає краєзнавчим музеєм, у синагозі (XIX ст.) розташовано актовий зал медінституту. У колишніх житлових будинках розташовано офісні, торгові приміщення та приміщення громадського обслуговування. Площа Ринок відіграє роль одного з рекреаційно-відпочинкових вузлів колишнього середмістя.

На V етапі розвитку на території всього середмістя, а особливо по периметру площі Ринок розвивається обслуговуюча функція. На даному етапі площа Ринок знову набуває рис громадського центру, тут відбуваються найважливіші події у житті міста. Отже можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку громадський центр міста складається з кількох складових, головними з яких є площа Ринок та площа Незалежності. Що стосується колишньої резиденції Потоцьких, то на даний час з приміщень палацу та господарських корпусів винесено військовий госпіталь і розробляється проект пристосування даного палацового комплексу.

На всіх етапах розвитку домінуючою на території середмістя виступає житлова функція, при чому на первісних етапах одними з головних, крім житлової, є торгова та палацова функції. В процесі розвитку торгова функція витісняється з центру міста, палацова зникає, натомість активно розвиваються обслуговуюча та громадські функції.

На первісних етапах розвитку житлова функція складається з різних типів житла, яке розташовується на території середмістя у відповідності до соціального статусу жителів міста. По периметру площі ринок розташовується житло найзаможніших міщан: будинки-кам'яниці багатих купців і ремісників, будинок коменданта, житло представників духовенства, комендатура. На передмістях живуть бідніші верстви населення.

На період XVII–XVIII ст. торгівля була сконцентрована на території площі Ринок, тут відбувались щотижневі торги, а в приміщенні ратуші розташовувались крамниці. В процесі розвитку середмістя, особливо після ліквідації оборонної системи відбувається витіснення торгової функції за межі площі ринок, утворюються нові торгові заклади, наприклад, торговий пасаж. Поступово ринкова площа повністю втрачає своє первісне призначення, змінюючи торгівлю функцією на відпочинково-рекреаційну.

На сучасному етапі головні торгові осередки центральної частини міста розташовуються за межами території первісного середмістя.

На сучасному етапі з'являється ряд нових функцій, які доповнюють сформовану впродовж трьох століть функціональну структуру колишнього середмістя. На території колишнього середмістя розвинулись музейна, екскурсійна та освітньо-пізнавальна функції, що сприяє збереженню історичного середовища та підвищує цінність архітектурної спадщини.

Висновок. Дані моделі дають можливість продемонструвати динаміку розвитку розпланувальної та композиційної структури середмістя історичного міста та виявити зміни її головних планувальних елементів, композиційних вузлів. З періоду закладення міста до сьогодні розпланувальна структура середмістя суттєво ускладнилась. Розвиток середмістя у XVIII ст. розпочався з площі Ринок з приринковими кварталами та кількох ансамблів сакральних споруд, на сучасному етапі маємо складну систему, яка складається з площ, цінної та рядової забудови та внутрішнього дорожно-транспортного кільця, вулиць загальноміського значення, міжквартальних проїздів.

Розроблені моделі розвитку можемо застосовувати для визначення еволюційних змін у розпланувальних структурах міст Західної України, які, як і Івано-Франківськ (Станіславів), були розплановані за принципами магдебурзького права, мали прямокутну планувальну систему та були укріплені бастіоновими фортифікаціями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Baracz S. Pamietnik miasta Stanislawowa. – Lwow, 1858. – 191 s.
2. Грабовецький В. Історія Івано-Франківська. Ч.1. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. – 301 с.
3. Лукомська З. Історико-архітектурний розвиток міста Івано-Франківська, – Вісник Прикарпатського університету ім. В. Стефаника. Серія: “Мистецтвознавство”. Вип. VIII. Івано-Франківськ, 2005. – С. 3. – 9.
4. Полек В. Майданами та вулицями Івано-Франківська. Історико-культурний путівник. – Львів, 1994. – С. 5–16.
5. Szarlowski A. Stanislawow i powiat Stanislawowski. – Stanislawow, 1887. – s. 200–225.
6. Ульріх фон Вердум. Щоденник // Жовтень, 1983. – № 10. – С. 100.

УДК 725.

О ПРОБЛЕМАХ ЗАСТРОЙКИ ПОБЕРЕЖЬЯ ОДЕССЫ

Греков А. С., канд. арх., доцент

Одесская государственная академия строительства и архитектуры

Тел. (048) 711-77-75

Аннотация. В статье рассматриваются основные этапы освоения и застройки побережья г. Одессы в исторической перспективе и аспекты развития застройки побережья с учетом основных положений нового генерального плана города. Выделены основные предпосылки освоения и формирования застройки побережья на расчетный период развития города.

Ключевые слова – генеральный план, побережье.

Постановка проблемы – предлагаемые от различных источников программы освоения и развития одесского побережья носят противоречивый характер. На сегодняшний день не выработаны критерии оценки инвестиционных проектов с точки зрения единой концепции использования и застройки побережья.

Цель работы – сформулировать концептуальный прогноз планировочного и объемно-пространственного развития застройки одесского побережья (на отрезке от парка им. Т. Г. Шевченко до мыса Большой Фонтан) на расчетный период нового генерального плана.

Задачи работы – выявить предпосылки формирования застройки одесского побережья на разных этапах планировочного развития города.

Формирование морского фасада г. Одессы на протяжении длительного периода развития города остается в наши дни наиболее актуальной проблемой, вызывающей многочисленные споры и противоречивые позиции как у специалистов, так и в общественном мнении.

Среди профессионалов существуют две противоположные точки зрения на эту проблему, при чем ни одна из них не подкреплена какой-либо аналитикой, а скорее основана на эмоциональном восприятии вопроса застройки побережья города.

Одна группа специалистов считает, что склоны одесского побережья должны быть застроены, и приводит аргументы в свою пользу. Вот основные из них:

- городская казна не в состоянии благоустроить и содержать прибрежную зону в надлежащем санитарном состоянии. Город должен привлекать инвесторов, которые, застраивая